

Atlas voor anatomie en chirurgie in
'loodzware serie' van Taschen

DE MENS TOT OP HET KALE BOT ONTLEED

Liefhebbers van het menselijk lichaam én van schitterende lithografie kunnen hun lol op met de bij Taschen verschenen 'Atlas of human anatomy and surgery'.

Het is wellicht vreemd om in een grafisch vakblad twee pagina's vol enge, opengesneden lichamen aan te treffen, maar dat is maar één gegeven. Taschen laat met deze schitterende uitgave goed zien hoe 'meester-lithografen' bijna twee eeuwen geleden al perfect drukwerk afleverden. Even doorbijten - wellicht een kwestie van een sterke maag - maar dit boek is voor de drukwerkliefhebber echt genieten.

OP DE GEDETAILEERDE afbeeldingen in deze herdruk van de 'atlas' uit 1831 is ieder spiertje, botje en vezeltje van de mens messcherp afgebeeld. Het oorspronkelijke werk bestaat uit acht delen in folioformaat, totaal 2108 pagina's, met 725 platen en 3750 afbeeldingen. Deze Engels/Frans/Duitstalige Tascheneditie bevat alle drukplaten uit de delen 1 t/m 6 en een selectie uit deel 7 ondergebracht in de hoofdstukken Bewegingen & Ondersteunen, Spieren, Zenuwen, Bloed & Lymfvaten, Organen en Chirurgie & Operaties. De 'dokterspil' is overigens in een fraaie kartonnen foudraal gestoken.

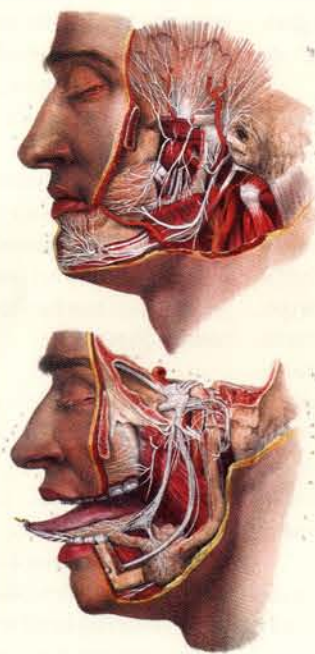
DE OORSPRONKELIJKE AUTEUR, dr J.M. Bourgery (1797-1849), legt in het voorwoord van zijn 'Atlas d'anatomie humaine en de chirurgie' uit, dat het dankzij de net door Alois Senefelder uitgevonden steendruk voortaan mogelijk is tegen relatief lage

kosten rijk geïllustreerde boeken uit te geven. Dankzij de steendruk worden de illustraties scherper en tegelijkertijd zachter en zijn vele schakeringen grijs voorhanden. Op dat moment behoorde kleurenlithografie nog niet tot de mogelijkheden. De illustraties moesten dus nog met de hand worden ingekleurd, tot in 1837 Godefroy Engelmans zijn patent voor kleurenlitho vastlegde.

DOOR DE STEENDRUK zijn de anatomische voorstellingen natuurgetrouwer dan in andere druktechnieken. Een nadeel was wel dat de illustraties niet tegelijkertijd met de in hoogdruk vervaardigde teksten konden worden gedrukt. Daarnaast waren er veel hobbels te nemen voordat een steendrukker aan de gang kon. Dat begon al met de aanschaf van de stenen, waarvan de beste (nog steeds) uit Solnhofen in Beieren komen. Even iets in steendruk vervaardigen is er ook niet bij. De stenen zijn zwaar, broos, moeilijk te hanteren en duur. Bovendien verloopt het drukken door het grote formaat van de stenen langzaam. In het begin moest er ook nog in spiegelschrift

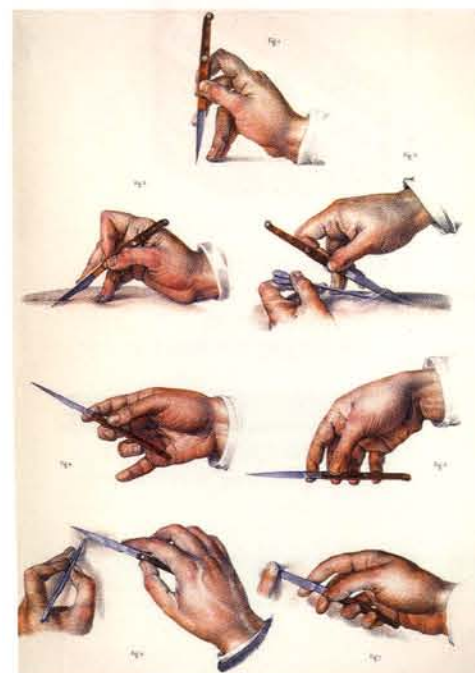

op steen worden getekend, tot Senefelder in 1817 speciaal transferpapier ontwikkelde. In diezelfde periode was de anatomie uitgegroeid tot een onmisbare steunpilaar voor alle andere medische vakgebieden. Met de gedetailleerde Atlas konden artsen die zich bezighielden met anatomie voortaan beschikken over al het relevante studiemateriaal. Om een echt standaardwerk te maken, werden de tekeningen vervaardigd aan de hand van natuurlijk materiaal. Daarvoor werd in 1830 dr Nicolas Henry Jacob (1782-1871) ingeschakeld, naast arts en kunstenaar één van de steendrukpioniers. In 1890 exposeerde Jacob portretten en lithografi-

sche motieven in de Parijse kunsthof de Salon. Hij vertaalde in 1819 de beroemde verhandeling over lithografie van Senefelder. Voor deze Franse uitgave ontwierp hij tevens drie illustraties: het titelblad en portretten van Senefelder en Amazone. Vervolgens specialiseerde hij zich in medische illustraties.

BIJ DE PRODUCTIE van de Atlas had Jacob de supervisie over alle illustraties. Zijn naam staat op alle 709 stenen van de eerste editie en op de 725 exemplaren van de tweede. Zelf tekende en lithografeerde hij 512 stenen. Tijdens het samenstellen tekende hij steeds minder en liet hij dit werk over aan studenten en andere illustratoren. Zijn belangrijkste hulpje was Charlotte Hublier. Zij was de eerste studente die hij inschakelde, toen zijn medewerkster en vervolgens zijn vrouw. Hublier, die ook met aquarellen over de natuur exposeerde in de Salon, was één van

de eerste vrouwen in de besloten mannelijke wereld van medische - en dus alles ont-hullende - illustraties en de enige vrouw die betrokken was bij de Atlas. De meest getalenteerde hulpjeknaar was de student Jean Baptiste Léveillé, die echte topkwaliteit leverde.

Zoals gezegd, was Bourgery de grote supervisor van de totale productie. Hij schreef de teksten, maakte verrassende samenvoegingen tussen twee medische onderwerpen, hield alle details in de gaten evenals de nieuwste ontwikkelingen op medisch gebied. In 1837 verschenen de Duitse en Engelse versies. Bourgery was behalve chirurg en medisch auteur ook vaardig in het maken van kartonnen anatomische modellen. Deze hulpmiddelen waren erg populair en zijn nu nog terug te vinden in vele museumcollecties. Ondanks dit grote succes kreeg Bourgery van de Franse academische wereld niet de erkenning die hem toekwam. Er staan maar weinig erefuncties op zijn naam, waardoor hij verbitterde. Hij stierf op 52-jarige leeftijd in 1849, waarschijnlijk door cholera. Het laatste deel van zijn grote levenswerk verscheen dus postuum in 1854. De tweede editie, gemaakt

tussen 1866 en 1872, verscheen geheel onder supervisie van Jacob.

ONDUIDELIJK IS waarom C.A. Delaunay de Atlas heeft uitgegeven en niet Jean Baptiste Baillièrre, de gerenommeerde Franse uitgever die wel eerder werk van Bourgery en Jacob had gedrukt. De Atlas verscheen in kartonnen, de eerste hoofdstukken al toen de rest nog moest worden gedrukt. De drukkers van Delaunay moesten voortdurend wachten op collega-drukpers voor de illustraties en de drukpers van de teksten. De tweede editie werd ook niet ondergebracht bij Baillièrre, maar bij L. Guérin. De aanschafprijs van de atlas was niet gering: 800 franc voor een complete zwart-wit uitgave en 1600 voor een

kleurenitgave. Een hoop geld, maar alle vakbroeders waren het erover eens dat Bourgery en Jacob een top-prestatie hadden geleverd. ●

'Atlas of human anatomy and surgery'.

Uitgave: Taschen. Importeur: Librero, Kerkdriel. Auteur: J.M. Bourgery. ISBN 978 3 8365 0865 0. Prijs: € 49, info www.librero.nl

